

1. NAUČNE I NAUČNOISTRAŽIVAČKE RAZVOJNE INSTITUCIJE CRNE GORE U ISTORIJSKOM TRAJANJU

*Milica Kostić**

Sažetak: U radu je prikazana mreža naučnih i istraživačko-razvojnih institucija od osnivanja prve ustanove (1937) do 2010. Radi se o institucijama kojima je, prema zakonu, osnovna djelatnost naučnoistraživački i istraživačko-razvojni rad (samostalni naučni instituti, instituti u privredi). Prikazana je hronologija osnivanja i njihov rad po etapama, kao i centri, ustanove i jedinice kojima naučnoistraživački rad nije osnovna djelatnost. Ukazano je na nepovoljan položaj naučne djelatnosti, naročito poslije ukidanja nekih instituta i favorizovanja fakulteta i NVO za naučnoistraživački rad, te na potrebu da se naučna djelatnost rehabilituje jer treba razvijati ekonomiju zasnovanu na znanju i rezultate na putu ka društvu znanja.

Ključne riječi: *nauka, naučne institucije, naučnoistraživačke razvojne institucije, instituti, fakulteti, instituti u privredi, osnivanje, hronologija, preporuke*

Abstract: This paper addresses the network of scientific and research development institutions in Montenegro since the establishment of the first institution of this kind in 1937 until present. Those institutions are pursuant to the law specialized in scientific and research development activities (independent scientific institutes, institutes in economy). The survey encompass establishing and the work of these institutions, as well as organization of centers, other institutions and units in which scientific and research work is not the main activity. It is stressed that scientific activities are in a non favorable position especially after some institutes ceased to exist and faculties and some non governmental organizations took over their responsibilities. Moreover, there is urgent need to rehabilitate scientific activities, since Montenegro in the future should develop its economy based on the knowledge and strive to achieve scientific results leading to fulfilling the concept of society of knowledge.

Key words: *science, scientific-research institutions, development of institutions, Montenegro, scientific institutes, scientific, University, chronology*

1. 1. UVOD

Kada se govori o naučnim potencijalima i razvoju naučne djelatnosti Crne Gore, neophodno je prvenstveno predstaviti institucionalni razvoj, tj. osnivanje i evoluci-

* Akademik Milica Kostić, CANU, Podgorica

ju naučnih i istraživačko-razvojnih institucija. To je neophodno posmatrati u sklopu ostvarivanja ukupnog rasta i razvoja u dugom vremenskom razdoblju.

Upotpunjavanje mreže naučnih i naučnoistraživačkih – razvojnih institucija trajalo je više decenija. Povlačilo je povećanje drugih bitnih elemenata naučnog potencijala: naučnoistraživačkih kadrova, opreme, finansijskih ulaganja, naučne infrastrukture.

U novije vrijeme, u eri globalizacije, kompjuterizacije, naučnotehnološke i informatičke revolucije, naučno su prihvaćeni i drugi značajni novi elementi za iskazivanje naučnoistraživačkog potencijala (informatički potencijal, kapaciteti mreže i dr.).

Crna Gora je prihvatila taj pristup i ulaže puno u pogledu podizanja nivoa informatičkog obrazovanja stanovništva, posebno mlade populacije.

Uvažavajući značaj svakog pokazatelja naučnog potencijala, u nastavku će se prikazati *samo prvi* pokazatelj, tj. institucionalna mreža sa evolutivnog i razvojnog stanovišta u istorijskom trajanju.

1. 2. HRONOLOGIJA OSNIVANJA I TRAJANJA NAUČNIH I NAUČNOISTRAŽIVAČKIH RAZVOJNIH INSTITUCIJA

Crna Gora na startu socijalističke izgradnje nije zatekla nikakvo iole značajnije nasljeđe iz oblasti naučnog rada.

Naučnoistraživački rad, kao društveno organizovan i institucionalizovan sistem, počeo je da se razvija u uslovima poslijeratne socijalističke izgradnje.

Zbog navedenog, može se, u globalu, govoriti o različitim etapama stvaranja naučnoistraživačkog potencijala, osnovnim pokazateljima i najbitnijim karakteristikama njegovog razvoja.

Sa stanovišta najznačajnijih institucionalnih promjena i ostvarenih rezultata naučnoistraživačkog rada u Crnoj Gori, evidentne su *dvije* osnovne etape/perioda/stvaranja mreže naučnih institucija i ukupnog naučnoistraživačkog razvojnog potencijala.

Prva etapa vremenski je dosta duga i odnosi se na period do 1960. godine – do osnivanja Ekonomskog fakulteta u Podgorici, ranije Titogradu, prve visokoškolske institucije u Crnoj Gori. U njemu je razvoj naučnoistraživačkog rada bio malog obima i razmjera, sa nerazvijenom mrežom institucija. Osnovne aktivnosti odvijale su se samo na nekoliko područja gdje se naučnoistraživački rad mogao potpunije organizovati, tj. u oblasti *poljoprivrednih i istorijskih nauka*, gdje su postojale naučne institucije.

Poljoprivredni institut, donedavno Biotehnički institut, a sada Biotehnički fakultet, u Podgorici, *najstarija* je naučnoistraživačka organizacija u Crnoj Gori. Njegova organizaciona jedinica, Centar za subtropske kulture u Baru, osnovan je 1937. godine odlukom Ministarstva poljoprivrede Kraljevine Jugoslavije kao Državna ogledna stanica za južne kulture, „Topolica” – u Baru, čiji je zadatak bio da proučava i radi na unapređivanju južnog voćarstva u cijelom Primorju od Sušaka do Bojane.

Neposredno poslije Drugog svjetskog rata, odlukom Ministarstva poljoprivrede Narodne Republike Crne Gore osnovan je Zavod za poljoprivredna istraživanja u

Titogradu (1945) i Zavod za stočarstvo u Nikšiću (1946), a predratna Državna ogledna stanica za južne kulture u Baru 1947. je prerasla u Zavod za južne kulture i vinogradarstvo. Zatim je 1950. godine formirana Dijagnostičko-veterinarska stanica u Titogradu, a 1952. Stanica za vočarstvo u Bijelom Polju. Sve ove ustanove su kasnije ušle u sastav doskorašnjeg Poljoprivrednog, kasnije Biotehničkog instituta.

Istorijski institut Crne Gore osnovan je 1948. godine na Cetinju. Osnovala ga je Vlada Narodne Republike Crne Gore koja je donijela Uredbu o osnivanju *Instituta za proučavanje istorije crnogorskih naroda* („Sl. list NR Crne Gore”, br. 16/1948). Deset godina kasnije (1958. godine) Izvršno vijeće Narodne skupštine Narodne Republike Crne Gore donijelo je *Uredbu o Istorijskom institutu Crne Gore*, kojom je promijenjen njegov naziv. Taj naziv i sada ima (Istorijski institut Crne Gore).

Druga etapa razvoja naučnoistraživačkog rada, koju karakteriše brzi razvoj, počinje osnivanjem Ekonomskog fakulteta u Podgorici (ranije Titogradu) 1960. godine kasnije i drugih visokoškolskih institucija, a naročito u prvoj polovini sedamdesetih godina kada se konstituišu: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti (1973), koja je proizašla iz Društva za nauku i umjetnost Crne Gore, osnovanog 1971. godine i Univerzitet „Veljko Vlahović”, sada Univerzitet Crne Gore (1974).

U ovom periodu naglo se razvija mreža naučnoistraživačkih i istraživačko-razvojnih institucija, povećava se ukupan broj naučnih istraživača i saradnika, broj naučnoistraživačkih tema i projekata. Takav ubrzani razvoj osnovnih nosilaca naučnog rada u Crnoj Gori, karakterističan samo za određeni broj naučnih oblasti, dao je veoma zapažene rezultate. On ima obilježje ekstenzivnosti, naročito u pojedinim oblastima naučnoistraživačkog rada, gdje se sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog vijeka mnogo radilo na konsolidovanju institucionalne mreže. Ovu etapu prethodna Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija prošla je čitavu deceniju ranije.

Sa gledišta savremene nauke i naučnih istraživanja, razvoj naučnoistraživačkog rada u Crnoj Gori predstavljao je *inicijalnu etapu razvoja* ove djelatnosti, koja je u osnovi nosila obilježje ekstenzivnog širenja i dosta sporog izdvajanja naučnog od stručnog i intelektualno reprodukovano rada.

Osnovne preduslove za stvaranje institucionalnih oblika naučnoistraživačkog rada, kao i funkcionisanje postojećih, trebalo je obezbijediti i urediti na osnovu zakona. Otvaranje novih ustanova, tj. širenje mreže naučnoistraživačkih i istraživačko-razvojnih institucija, kao i funkcionisanje postojećih naučnih instituta, bili su regulisani zakonskim propisima. Do 1974. godine ta pitanja regulisana su saveznim zakonima (Zakon o organizaciji naučnog rada (1957), Osnovni zakon o ustanovama (1965), Opšti zakon o organizaciji naučnih djelatnosti (1965) i republičkim (Zakon o organizovanju naučnih djelatnosti (1966), Zakon o naučnim djelatnostima (1972). Kasnije su organizacija i funkcionisanje naučnih instituta regulisani sa više zakona (Zakon o Samoupravnoj interesnoj zajednici za naučne djelatnosti (1974), Zakon o naučnim djelatnostima (1977), Zakon o društvenim djelatnostima (1990), Zakon o naučnim djelatnostima (1992), Zakon o naučnim djelatnostima (2005)).

Za osnivanje, odnosno sticanje statusa naučnoistraživačke institucije predviđeni su sljedeći opšti uslovi: društveno i naučno utvrđena potreba za organizovanjem na-

učnog rada; da naučnoistraživački rad predstavlja osnovnu djelatnost institucije; da institucija ima utvrđene ciljeve, zadatke, planove i programe naučnog rada; da ima „ključnu masu” naučnih radnika/naučnika i dr. Navedene uslove ispunjavali su i sada ispunjavaju naučni instituti i instituti čija je osnovna djelatnost edukacija.

Polazeći od izloženih kriterija, u Crnoj Gori je poslije 1965. godine došlo do ekstenzivnog širenja mreže naučnih i istraživačko-razvojnih institucija.

U prvom periodu, u sklopu relativno razvijene mreže naučnoistraživačkih institucija u Crnoj Gori funkcionisali su: a) Crnogorska akademija nauka i umjetnosti; b) Poljoprivredni institut (sa zavodima za: agroekonomska proučavanja, ispitivanje zemljišta, ratarstvo, vinogradarstvo i voćarstvo, stočarstvo, zaštitu bilja, veterinarstvo; voćarstvo u Bijelom Polju; subtropske kulture i zaštitu od zagađivanja u Baru); c) Istorijski institut Crne Gore; d) Institut za biološka i medicinska istraživanja (sa tri osnovne organizacije udruženog rada: Biološki zavod – Titograd, Zavod za biologiju mora i oceanografiju Kotor i Zavod za eksperimentalnu biologiju i medicinu Kotor), kasnije samo dva zavoda; e) Institut za društveno-ekonomska istraživanja (IDEI); f) Institut za tehnička istraživanja (ITI) (sa zavodima za: elektrotehniku, mašinstvo, zaštitu na radu, rudarstvo i geologiju, tehnologiju, ekonomiku, hemiju i metalurgiju i građevinarstvo) i Medicinski institut.

Institut za pomorstvo i turizam, Republički zavod za zaštitu prirode, Seizmološki zavod i Zavod za geološka istraživanja, takođe su radili u sklopu naučnoistraživačke mreže. Leksikografski zavod, Institut za matematiku i fiziku i Institut za strane jezike bile su mlade institucije koje su se tokom osamdesetih godina dvadesetog vijeka organizaciono i kadrovski sređivale. Medicinski institut je bio najmlađi samostalni naučni institut. Svi instituti, tj. šest samostalnih naučnih instituta, bili su članice Univerziteta „Veljko Vlahović”, kasnije Univerziteta Crne Gore, i samoupravno organizovane u okviru Samoupravne interesne zajednice za naučne djelatnosti SR Crne Gore. Kao nosioci naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu su funkcionisale i brojne katedre na fakultetima, a neki fakulteti imali su institute ili centre.

Od 1978. godine funkcionisalo je i Udruženje *Nauka i društvo*, koje je trebalo da, u saradnji sa drugim društvenim činiocima, unapređuje djelatnost širenja i primjene naučnih, kulturnih i obrazovnih saznanja, podstiče i pokreće akcije opštijeg značaja za razvitak i dalje podruštvljavanje dostignuća nauke, kulture i obrazovanja.

Pored organizovanog naučnoistraživačkog rada u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti, naučnim institutima i na fakultetima i organizovanja naučnoistraživačkog rada u okviru Univerziteta i Samoupravne interesne zajednice za naučne djelatnosti, naučnoistraživački rad u Crnoj Gori obavljao se i preko naučnoistraživačkih jedinica u sastavu nekih većih radnih organizacija i osnovnih organizacija udruženog rada u privredi i nekih radnih organizacija u društvenim djelatnostima.

Ove naučnoistraživačke jedinice nijesu ispunjavale minimalne uslove predviđene Zakonom o naučnim djelatnostima Socijalističke Republike Crne Gore („Sl. list SRCG”, br. 40/77), u pogledu naučnoistraživačkih kadrova, te zato nijesu mogle biti upisane u Registar naučnoistraživačkih osnovnih organizacija udruženog rada i naučnoistraživačkih jedinica koji se vodio u Republičkom sekretarijatu / Komitetu za obrazovanje, kulturu i nauku.

U privredi su funkcionisala *tri instituta* (Agroekonomski institut Agrokombinata „13. jul”, Institut za istraživanje i razvoj aluminijuma Kombinata aluminijuma u Titogradu, kao i Institut za crnu metalurgiju u Željezari „Boris Kidrič” u Nikšiću) i više *razvojnih punktova* u privredi i neprivredi.

Zavisno od stepena razvijenosti, kadrovskog potencijala i dr. određene institucije – u privredi i društvenim djelatnostima – bile su organizovane kao *razvojni centri*, dok su u većini funkcionisale kao: *zavodi, razvojne službe, centralne laboratorije, jedinice za razvoj*, organizacije u sklopu plansko-analitičkih službi ili kao *samo-stalni referati*.

Prema određenim istraživanjima koja su vršena od strane Privredne komore Crne Gore u 30 radnih organizacija i na Ekonomskom fakultetu – u Institutu za društveno-ekonomska istraživanja (za potrebe izrade Prostornog plana), utvrđeno je da je najveći broj naučnoistraživačkih jezgara privrede postojao u oblasti industrije i poljoprivrede, a u oblasti društvenih djelatnosti, u sferi kulture i zdravstvene djelatnosti. Istraživački ili istraživačko-razvojni *centri* postojali su u: Šumsko-industrijskom kombinatu „Crna Gora”, „Zetatransu”, Industriji građevinskih mašina „Radoje Dakić”, Elektroindustriji „Obod”, Rudniku uglja, Medicinskom zavodu u Titogradu, instituciji „Muzeji-Cetinje”, Centralnoj narodnoj biblioteci „Đurđe Crnojević”, Državnom arhivu Crne Gore, Republičkom zavodu za unapređivanje školstva, Istorijskom arhivu, Republičkom zavodu za zaštitu prirode i dr.

Osamdesetih godina dvadesetog vijeka osnovan je Istraživačko-razvojni centar Crne Gore, koji je trebalo da funkcioniše pri Privrednoj komori Crne Gore. Očekivalo se da će ta institucija pružati pomoć privredi da uspješnije rješava razvojne i druge zadatke, primjenjuje tehničko-tehnološke inovacije i ostvaruje veću efikasnost privređivanja. Nažalost, ta očekivanja nijesu ispunjena jer je Centar radio samo nekoliko godina.

Ideja iz 1982. godine o osnivanju Referalnog centra koji bi kao naučna institucija organizovao prikupljanje, obradu, čuvanje i prenos naučnoistraživačkih informacija i dokumentacije, nije realizovana.

Univerzitet „Veljko Vlahović”,/Univerzitet Crne Gore u Podgorici (čije su članice svi fakulteti i samostalni naučni instituti), javljao se kao posebna institucija u sklopu mreže naučnoistraživačkog rada, jer su se pojedini oblici naučnog rada obavljali u sklopu individualnih programa članica. Samo su se određeni oblici međunarodne naučne saradnje ostvarivali preko Univerziteta.

Prikazana mreža naučnoistraživačkih institucija (organizacija, centara i jedinica) u Crnoj Gori ukazuje na to da je postojala relativna brojnost i razvijenost ustanova, naročito samostalnih naučnih instituta. To je dobijalo specifičnu težinu kada se ima u vidu okolnost da je razvoj naučnoistraživačkog rada u Crnoj Gori počeo sa značajnim zakašnjenjem u odnosu na ostale republike i pokrajine eks zajedničke države – Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Struktura naučnih organizacija bila je povoljna jer je raznovrsnošću omogućavala istraživanja iz oblasti: prirodno-matematičkih (matematika, fizika, hemija, biologija), tehničko-tehnoloških, medicinskih, biotehničkih (poljoprivreda i šumarstvo) i većeg broja društvenih i humanističkih nauka. Takva struktura naučnih organizacija, u značajnoj mjeri, kores-

pondirala je sa potrebama Republike kojoj je posebno odgovaralo studiozno, naučno proučavanje i rasvjetljavanje problema iz oblasti čiji se razvoj nalazio na osnovnim pravcima budućeg razvoja Crne Gore (industrija, poljoprivreda, turizam).

Iznijeta ocjena mora se korigovati okolnošću da su se značajnije naučne aktivnosti odvijale u okviru samostalnih naučnih instituta od kojih su neki (Poljoprivredni, kasnije Biotehnički institut, Istorijski institut Crne Gore i Institut za biološka i medicinska istraživanja) nastali i razvijali se u vrijeme kada je tretman naučnoistraživačkog rada bio drugačiji nego danas. I pored duge tradicije, neki od njih, koji su imali i sada imaju, najpovoljniji kadrovski naučni potencijal, bili su programski usmjereni na istraživanja koja su se uglavnom finansirala od strane državnih organa (Republičkog fonda za nauku, Zajednice za nauku, Samoupravne interesne zajednice za naučne djelatnosti SR Crne Gore, Sekretarijata za razvoj, Ministarstva za prosvjetu i nauku).

Bila je povoljna okolnost što su se tri samostalna naučna instituta (Poljoprivredni, Institut za društveno-ekonomska istraživanja i Institut za tehnička istraživanja) bavila istraživanjima koja su na prioritetnim pravcima razvoja Republike. Svojim programima istraživanja bili su više okrenuti savremenim problemima i oni su, u značajnoj mjeri, ostvarivali princip neposredne razmjene rada sa privredom. Druga dva naučna instituta (Istorijski institut Crne Gore i Institut za biološka i medicinska istraživanja) svojom programskom usmjerenošću, iako su se bavili i bave se značajnim istraživanjima, zbog prirode istraživanja, nijesu bili u mogućnosti da se uklapaju u realizaciju principa naučne politike u dijelu koji se odnosi na povezivanje nauke i privrede, kao i praktičnu primjenu određenih rezultata naučnoistraživačkog rada. Medicinski institut, u okviru svoje djelatnosti, vršio je značajna istraživanja iz domena medicinskih nauka i težio da razvija neke oblike saradnje sa privredom.

Instituti koji su radili u sklopu fakulteta (Institut za društveno-ekonomska istraživanja (IDEI) i Institut za tehnička istraživanja (ITI)) u okviru svojih aktivnosti pokrivali su i određena područja edukacije. Ova praksa, kao i iskustva iz rada Instituta za matematiku i fiziku (koji je kasnije transformisan u Prirodno-matematički fakultet) i Instituta za strane jezike, pokazala je značajne rezultate u pogledu boljeg povezivanja između nauke, prakse i nastave, iako je i u tom pogledu bilo određenih problema. Iskustva koja su u proteklom periodu ostvarena trebalo je da podstiču dalje razvijanje ovog oblika saradnje zasnovanog na principu dohodovnog povezivanja i racionalnog korišćenja određenog profila kadrova koji su se potvrdili rezultatima rada u svojoj oblasti.

Naučnoistraživački instituti u većim radnim organizacijama privrede, kao i razvojni centri i jedinice u privrednim i društvenim djelatnostima, bili su usmjereni prvenstveno na istraživanja za potrebe organizacija koje su ih formirale. Njihov sadržaj i osnovni program rada bili su izvedeni iz osnovnih ciljeva i zadataka razvoja radnih organizacija, kasnije preduzeća. Otuda su kod njih dominirali razvojno-primijenjeni oblici naučnoistraživačkog rada, za koje se može reći da u najvećem broju slučajeva nijesu afirmisani kao cjeloviti naučnoistraživački rad. Od ukupnog broja jedinica u privredi značajan broj bavio se samo operativnim, tekućim poslovima i zadacima.

U sklopu prikazane mreže naučnih institucija bila je dosta neravnomjerna zastupljenost pojedinih naučnih oblasti i područja. U nekim oblastima, na primjer

(društvenim i humanističkim naukama), bilo je više institucija i ostalog naučnog potencijala.

Ocjena o zadovoljavajućem nivou razvijenosti mreže naučnoistraživačkih organizacija u odnosu na potrebe Crne Gore u prethodnom periodu trebalo je da se preispituje. Ovo iz razloga što je trebalo u sklopu mreže ocijeniti kadrovski potencijal, prateće materijalne i druge teškoće koje su bile prisutne u radu pojedinih institucija, te njihovu programsku prilagođenost zahtjevima privrede u ustavno promjenljivim uslovima.

Prikazana organizaciona mreža (i struktura) naučnoistraživačkih institucija i organizacija održavana je, sa neznatnim izmjenama, do sredine posljednje decenije dvadesetog vijeka; preciznije, do 1996. godine.

Donošenjem Programa naučnog i tehnološkog razvoja u Republici Crnoj Gori do 2000. godine i organizacije naučnih ustanova Republike Crne Gore, koji je usvojila Vlada Republike Crne Gore na sjednicama 18. oktobra i 28. decembra 1995, *ukinuti su*: Biološki zavod, Medicinski institut i Institut za društveno-ekonomska istraživanja – IDEI.

Ukidanje navedene tri naučne ustanove poslije 1996. godine imalo je *izuzetno nepovoljne posljedice za razvoj naučne djelatnosti u Crnoj Gori*. Posljedice su bile višestruke, posebno zbog toga što se ukidanje naučnih ustanova desilo u vremenu tranzicijskog procesa u Crnoj Gori. Tada su, umjesto nekih od tih naučnih instituta sa naučnim referencama, osnovane nevladine organizacije od kojih neke funkcionišu „kao profitni centri”, a što je suprotno Zakonu o nevladinim organizacijama („Sl. RCG”, br. 19/1996).

U tom periodu Institut za tehnička istraživanja, koji je bio u sklopu Složene organizacije udruženog rada Tehnički fakulteti, transformisan je u Institut za razvoj i istraživanje u oblasti zaštite na radu. On se bavi stručnim poslovima i finansira se na dohodovnom principu.

Pored ukidanja tri naučne institucije kasnije su *ukinuta* i dva instituta u privredi (Agroekonomski institut Agrokombinata „13. jul” u Podgorici i Institut za istraživanje i razvoj aluminijuma Kombinata aluminijuma, kao i istraživačko-razvojni centri u većim privrednim preduzećima i preduzećima koja su pošla pod stečaj i istraživačka jezgra više republičkih ustanova).

Kao mnogo značajno za dalji razvoj nauke u oblasti biotehničkih nauka i nauke u Crnoj Gori u cjelini, treba istaći da je 2008. godine Biotehnički institut transformisan u Biotehnički fakultet. Time je nastavljena tendencija smanjenja broja naučnih ustanova. Od ranijih *šest* samostalnih naučnih instituta sada postoje samo dva: *Istorijski institut Crne Gore* u Podgorici i *Institut za biologiju mora* u Kotoru koji funkcionišu u sastavu Univerziteta Crne Gore. *Institut za crnu metalurgiju* u Nikšiću *je dini* je institut u privredi.

1. 3. ZAKLJUČAK

Kako je Crna Gora bila bez značajnijeg institucionalnog naučnog nasljeđa do perioda prethodnog socijalističkog sistema, u šezdesetim i sedamdesetim godina-

ma dvadesetog vijeka osnovane su visokoškolske i značajne naučne i istraživačko-razvojne institucije.

Njihovo osnivanje i disperzija podržavano je od strane zvaničnih najviših državnih predstavničkih i izvršnih republičkih organa i partijskih foruma. To je bilo rezultat saznanja da je razvoj visokoškolskih i naučnih ustanova sa kadrovskim potencijalom osnovni uslov za podizanje nivoa privrednog, socijalnog i civilizacijskog razvoja Crne Gore.

Sa takvim prilazom stvarani su neophodni uslovi za rad institucija koje su u svim oblastima bilježile rezultate: povećavan je broj naučnih istraživača i njihova kvalifikaciona struktura, broj naučnoistraživačkih projekata, objavljenih radova i dr.

Naučne institucije iz svih naučnih oblasti u dugoročnom razvoju, kao i instituti u privredi, centri i jedinice u vanprivredi i većim organizacijama – preduzećima, imali su uzlazni hod u ostvarivanju ciljeva naučne razvojne politike sve do druge polovine posljednje decenije dvadesetog vijeka. Tada su se, u tranzicijskom procesu u Crnoj Gori, naučni institutu, instituti u privredi i razni centri našli pod udarom restriktivne politike najviših nadležnih organa. To je rezultiralo ukidanjem četiri naučne institucije (iz biologije, medicine i ekonomije), dva razvojna instituta u privredi i više razvojnih naučnoistraživačkih centara i jedinica u privredi i vanprivredi.

Njihovim ukidanjem smanjen je ukupni naučni potencijal Crne Gore jer se određeni broj naučnih kadrova preusmjerio na rad u visokom obrazovanju ili stručni rad u državnim organima i raznim drugim ustanovama, kao i nekim specijalizovanim organizacijama.

Ukidanje naučnih i razvojnih ustanova povlačilo je smanjenje radnog i ukupnog prostora za institucije iz naučne djelatnosti, opreme i ukupne produkcije naučno istraživačkih radova.

Najkraće rečeno: Naučna djelatnost je poslije 2000. godine degradirana i našla se na marginama kod donošenja ekonomske, razvojne i naučne razvojne politike.

Njen položaj, kao djelatnosti od posebnog društvenog značaja i sa kadrovima koji imaju sofisticirana znanja iz raznih naučnih oblasti, veoma je nepovoljan.

Istovremeno, fakulteti i neke nevladine organizacije sve više su favorizovani za naučnoistraživački rad i finansijsku podršku raznim projektima. Broj nevladinih organizacija koje se bave naučnoistraživačkim radom, i uopšte, stalno se povećava. Tako u nevladinom sektoru Crne Gore ima preko 3.600 registrovanih nevladinih organizacija. Procjenjuje se da je broj nevladinih organizacija koje se bave aktivnošću iz oblasti obrazovanja, nauke i kulture zavidan, kao i onih koje imaju stabilne izvore finansiranja u kontinuitetu. One često dobijaju prednost u izradi projekata i finansiranju u odnosu na naučne i visokoobrazovne ustanove, naučnike i univerzitetske nastavnike.

Smatramo da ubuduće treba maksimalno koristiti znanja i iskustva svih naših naučnih kadrovskih potencijala, tj. „domaću pamet”. Istovremeno treba pratiti kretanja u svijetu nauke i tehnologije koja se dešavaju na globalnom planu i koristiti sve što je moguće primijeniti u našim uslovima, a što bi bilo za dobrobit naše države i naroda. Trebalo bi stvoriti uslove za kadrovsko jačanje postojećih naučnih instituta i formiranje novih naučnih ustanova za naučne oblasti gdje postoji naglašena potre-

ba. To pretpostavlja usaglašavanje sa fakultetima, tj. njihovim organizacionim djelovima koji se bave naučnoistraživačkim radom.

S obzirom na činjenicu da je posljednjih godina formirano više privatnih fakulteta, pored državnog univerziteta – Univerziteta Crne Gore, funkcionišu dva privatna univerziteta – „Mediteran” i „Donja Gorica”, treba računati da će se i u sklopu njihovih organizacionih djelova formirati centri za naučnoistraživački rad.

Postoji mogućnost i za transformisanje nekih nevladinih organizacija u privatne institute, kada ispune zakonske uslove.

U narednom periodu neophodno bi bilo riješiti pitanje finansiranja naučnoistraživačkih i istraživačko – razvojnih institucija na način koji bi omogućavao da se osposobljavaju za povećanje standarda u istraživanju i davanju doprinosa privrednom, socijalnom i ukupnom razvoju Crne Gore.

Posebna obaveza je da se u okviru statističkog sistema Crne Gore čim prije uradi Registar svih institucija u Crnoj Gori koje se bave naučnoistraživačkim i istraživačko – razvojnim radom, tj. istraživanjima iz pojedinih naučnih oblasti, sa jasno razrađenim pokazateljima razvoja naučne djelatnosti koji se prate u međunarodnim statistikama.

U narednom periodu, kod koncipiranja osnovnih razvojnih dokumenata i realizacije naučne politike Crne Gore, naučna djelatnost treba da dobije mjesto koje joj pripada. Znanje i nauka su osnovni resurs na bazi kojih naša država treba da razvija ekonomiju zasnovanu na znanju i sa naučnim rezultatima stvara pomake na putu ka društvu znanja.

LITERATURA

- [1] *Aktuelna pitanja daljeg razvoja nauke i naučnoistraživačkog rada u organizacijama udruženog rada*, Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku i Samoupravna interesna zajednica za naučne djelatnosti SR Crne Gore, Podgorica, 1981.
- [2] *Bilten br. 237, vanredno izdanje*, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2008.
- [3] *Biotehnički institut Podgorica – Osnovni podaci: Monografija*, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2009.
- [4] Grupa autora: *Osnove razvoja znanstvene djelatnosti u SFRJ 1981–1985*. Savez republičkih i pokrajinskih samoupravnih interesnih zajednica za znanstvene djelatnosti u SFRJ, Zagreb, 1981.
- [5] Kostić, Milica: *Razvoj naučnoistraživačkog rada u Crnoj Gori*; Projekat CANU – *Razvoj proizvodnih snaga u postrevolucionarnom periodu Crne Gore*, Ekonomski fakultet – Institut za društveno-ekonomska istraživanja, Titograd, 1982.
- [6] Kostić, Milica: *Ostvarivanje Programa naučnoistraživačkog rada u SR Crnoj Gori za period 1981–1985*, Samoupravna interesna zajednica za naučne djelatnosti SR Crne Gore, Titograd, 1981.
- [7] Kostić, Milica: *Mjesto i uloga samostalnih naučnih instituta*, Zbornik radova: *Stanje, uloga i razvoj nauke u Crnoj Gori*, CANU, Naučni skupovi, knj. 14, Titograd, 1985.
- [8] Kostić, Milica: *Monografija: Institut za društveno-ekonomska istraživanja 1965–2000*, Ekonomski fakultet, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2001.

- [9] Kostić, Milica: *Promjene u razvoju društvenih djelatnosti*, Ekonomski fakultet – Institut za društveno-ekonomska istraživanja – Titograd, Obod – Cetinje, Univerzitetska riječ – Nikšić, Pobjeda – Titograd, 1988.
- [10] Kostić, Milica: *Razvoj nauke u Crnoj Gori – dugoročne tendencije*; Projekat CANU, Podgorica, 2010.
- [11] Pavičević, Ljubo: *Razvoj poljoprivrednih naučnoistraživačkih ustanova u Crnoj Gori do kraja 1960*, Poljoprivreda i šumarstvo, br. 1–2, Titograd, 1961.
- [12] Poreski tretman nevladinih organizacija – www.britanica.com
- [13] *Program naučnog i tehnološkog razvoja u Republici Crnoj Gori do 2000. godine i organizacija naučnih ustanova Republike Crne Gore*, Vlada Republike Crne Gore – Ministarstvo prosvjete i nauke, Podgorica, 1995. i Službeni list RCG, br. 19, Podgorica, 1996.
- [14] Prostorni plan SR Crne Gore, Prostorni plan Republike Crne Gore – Izmjene i dopune, Prostorni plan Republike Crne Gore – Bazne studije o *Društvenim djelatnostima* (M. Kostić), Titograd – Podgorica, 1985, 1995. i 2005.
- [15] *Rezultati istraživanja u privrednim organizacijama Crne Gore*, Privredna komora Crne Gore i Institut za društveno-ekonomska istraživanja, Titograd, 1985.
- [16] *Spomenica*, Ekonomski fakultet 1960–1985, Ekonomski fakultet, Titograd, 1985.
- [17] *Spomenica Istorijskog instituta Crne Gore 1948 -1988*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1992.
- [18] Spomenice više fakulteta Univerziteta Crne Gore, Podgorica, razne godine.
- [19] *Spomenica*, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 1999.
- [20] *Spomenica*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti – 1973–2003, Podgorica, 2003.
- [21] *Stanje, uloga i razvoj nauke u Crnoj Gori*, Naučni skupovi, knj. 14, CANU i Univerzitet „Veljko Vlahović“, Titograd, 1986.
- [22] *Savezni i republički zakoni*:
Zakon o organizaciji naučnog rada (1957)
Osnovni zakon o ustanovama (1965)
Opšti zakon o organizaciji naučnih djelatnosti (1966)
Zakon o naučnim djelatnostima (1972)
Zakon o Samoupravnoj interesnoj zajednici za naučne djelatnosti (1974)
Zakon o naučnim djelatnostima (1977)
Zakon o društvenim djelatnostima (1990)
Zakon o naučnim djelatnostima (1992)
Zakon o naučnim djelatnostima (2005)